

## ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร หมายถึง ตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด และสมาชิกมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร หรือรองประธาน สภาผู้แทนราษฎร แต่หากพรรคการเมืองดังกล่าวมีจำนวนสมาชิกเท่ากันให้ใช้วิธีจับสลาก โดยภายหลังที่คณะรัฐมนตรีเข้าบริหารราชการแผ่นดินแล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร

ตำแหน่งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ได้บัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 126 ด้วยมุ่งหมายเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในพรรคฝ่ายค้าน โดยได้กำหนดให้ภายหลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เข้ามาบริหารประเทศแล้ว พระมหากษัตริย์จะได้ทรงแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมาจากผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดและสมาชิกในสังกัดมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี แต่ต้องมีจำนวนสมาชิกไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดของสภา และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการในการแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร เช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 105 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 116 ยังคงสาระสำคัญเกี่ยวกับที่มาของตำแหน่งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรในทำนองเดียวกัน จึงส่งผลให้ตำแหน่งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรอาจมิได้ปรากฏมีขึ้นทุกครั้งหากพรรคการเมืองฝ่ายค้านมีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎร

ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 มาตรา 122 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 110 ได้กำหนดเพิ่มเติมให้ตำแหน่งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรมีที่มา 2 กรณี คือ 1) กรณีมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรที่สมาชิกในสังกัดของพรรคตนมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และมีจำนวนสมาชิกมากที่สุดแต่ต้องไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่แต่งตั้งเป็นผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร หรือ 2) กรณีหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่สมาชิกในสังกัดของพรรคตนมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี มีจำนวนสมาชิกน้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรในขณะที่แต่งตั้งให้หัวหน้าพรรคการเมืองที่ได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพรรคการเมืองที่สมาชิกในสังกัดของพรรคมิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เป็นผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร และหากมีเสียงสนับสนุนเท่ากันให้ใช้วิธีจับสลาก

ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดไว้แตกต่างจากรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา โดยมาตรา 106 กำหนดให้ภายหลังที่คณะรัฐมนตรีเข้าบริหารราชการแผ่นดินแล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองในสภาผู้แทนราษฎรที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด และสมาชิก

มิได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร หรือรองประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้นำฝ่ายค้าน ในสภาผู้แทนราษฎร ในกรณีที่พรรคการเมืองดังกล่าวมีสมาชิกเท่ากัน ให้ใช้วิธีจับสลาก ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้ผู้นำ ฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรพ้นจากตำแหน่งเมื่อขาดคุณสมบัติหรือเมื่อมีเหตุดังนี้ 1) ขาดจากสมาชิกภาพ แห่งสภาที่ตนเป็นสมาชิก 2) ลาออกจากตำแหน่ง 3) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี หรือข้าราชการ การเมืองอื่น 4) ต้องคำพิพากษาให้จำคุก (มาตรา 118) ในกรณีเช่นนี้ พระมหากษัตริย์จะได้ทรงแต่งตั้ง ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรแทนตำแหน่งที่ว่าง

ข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2562 ข้อ 15 ประกอบข้อ 16 กำหนดให้มีคณะกรรมการ ประสานงานพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิก ซึ่งสังกัดพรรคการเมืองฝ่ายค้าน โดยกรรมการดังกล่าวพ้นจากตำแหน่งเมื่อ 1) สภาสิ้นอายุ หรือสภาถูกยุบ 2) ตาย 3) ลาออก 4) พ้นจากการเป็นสมาชิก 5) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ในสภาผู้แทนราษฎรใหม่แทนคณะเดิม

ส่วนหน้าที่และอำนาจของผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กำหนดว่า ในกรณีที่มีปัญหาสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยหรือเศรษฐกิจของประเทศ สมควรที่จะปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรจะแจ้งไปยัง ประธานรัฐสภาขอให้มีการเปิดอภิปรายทั่วไปในที่ประชุมรัฐสภาก็ได้ ในกรณีนี้ประธานรัฐสภาต้องดำเนินการ ให้มีการประชุมภายใน 15 วันนับแต่วันที่ได้รับการแจ้ง (มาตรา 155) อีกทั้งกำหนดให้ผู้นำฝ่ายค้านในสภา ผู้แทนราษฎรร่วมเป็นกรรมการสรรหาผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ (มาตรา 203) รวมถึงเป็นคณะกรรมการร่วมในการวินิจฉัยว่าเป็นร่างพระราชบัญญัติที่ตราขึ้นเพื่อดำเนินการตามหมวด 16 การปฏิรูปประเทศหรือไม่ (มาตรา 270) นอกจากนี้ ข้อบังคับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2562 กำหนดให้ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรเสนอให้ประธานสภาแต่งตั้งกรรมการในคณะกรรมการ ประสานงานพรรคการเมืองฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร (ข้อ 15) โดยกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่และอำนาจ พิจารณาดำเนินการหรือประสานงานในเรื่องของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่เกี่ยวข้องกับการประชุมและกิจการ ของสภา รวมถึงหน้าที่และอำนาจอื่นตามที่ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎรมอบหมาย (ข้อ 17)

นับจากการประกาศใช้บังคับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 ถึงรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีประกาศแต่งตั้งผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้

ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง
หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 126	22 มีนาคม 2518- 12 มกราคม 2519
พลตรี ประมาณ อติเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 105	24 พฤษภาคม 2526- 1 พฤษภาคม 2529
พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 116	15 พฤษภาคม 2535- 16 มิถุนายน 2535
พลตำรวจเอก ประมาณ อติเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทย	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 116	30 ตุลาคม 2535- 7 พฤษภาคม 2537

ผู้นำฝ่ายค้านในสภาผู้แทนราษฎร	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย	ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง
นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 116	27 พฤษภาคม 2537- 19 พฤษภาคม 2538
นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 มาตรา 122	4 สิงหาคม 2538- 27 กันยายน 2539
นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 มาตรา 122	21 ธันวาคม 2539- 8 พฤศจิกายน 2540
พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120	26 พฤศจิกายน 2540- 2 มิถุนายน 2541
พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120	2 กันยายน 2541- 27 เมษายน 2542
พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120	12 พฤษภาคม 2542- 30 เมษายน 2543
นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120	11 มีนาคม 2544- 3 พฤษภาคม 2546
นายบัญญัติ บรรทัดฐาน หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120	23 พฤษภาคม 2546- 5 มกราคม 2548
นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 120	23 เมษายน 2548- 24 กุมภาพันธ์ 2549
นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 110	27 กุมภาพันธ์ 2551- 17 ธันวาคม 2551
นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 110	16 กันยายน 2554- 9 ธันวาคม 2556
นายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ หัวหน้าพรรคเพื่อไทย	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 106	17 สิงหาคม 2562- 26 กันยายน 2563
นายสมพงษ์ อมรวิวัฒน์ หัวหน้าพรรคเพื่อไทย	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 106	6 ธันวาคม 2563- 28 ตุลาคม 2564
นายชลน่าน ศรีแก้ว หัวหน้าพรรคเพื่อไทย	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 106	23 ธันวาคม-ปัจจุบัน (ข้อมูล ณ พฤศจิกายน 2565)

จัดทำโดย

นางสุภัทร คำมุงคุณ วิทยาการเชี่ยวชาญ

นางสาววันวิภา สุขสวัสดิ์ นิติกรชำนาญการพิเศษ

นางสาวสุนันท์ เจสละ เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน

กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ